

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРИКЛАДНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Віталій ПАНОК

Copyright © 2016
УДК 159.9

Vitaliy Panok

THE THEORETICAL SUBSTANTIATION OF PRACTICAL PSYCHOLOGY

Актуальність дослідження. Сучасне українське суспільство переживає глибокі трансформаційні процеси в економіці, політиці, культурі, освіті, науці. Швидкоплинні соціальні трансформації породжують численні проблеми у повсякденному бутті людини і, як наслідок, нагальність надання кваліфікованої психологічної допомоги особистості [4; 11; 15; 26; 46]. Особливо це відчувається в останні роки, які можна назвати роками соціальних потрясінь, війни, вимушеної міграції великих мас людей. У цей час психологічну допомогу особистості слушно розглядати як засіб збереження її соціальної стабільності та здоров'я. Усі свідомі професіонали вважають своїм обов'язком долучитися до психологічної практики з реабілітації постраждалих, допомоги у переживанні горя, втрат, потреби організувати життя в умовах посткатастрофи [11; 30].

Соціальні потрясіння ХХ – початку ХХІ століття особливо гостро поставили питання про роль і місце *прикладної психології* (Л.С. Виготський) і психологічної практики в суспільному житті [5]. Наголосимо – саме психологічної практики і прикладної психології, тобто вдосконалення організаційних форм надання психологічної допомоги та теоретичного осмислення надбань наукової психології з метою перетворення (переплавки) цих надбань у конкретні методики і технології роботи практикуючих спеціалістів. Знову, як і на початку ХХ століття, “принцип практики” (Л.С. Виготський) тисне на психологію, спонукаючи її до теоретико-методологічного осмислення, а, можливо, і створення наново методологічних засад прикладної психології.

В Україні у загальних обрисах уже склалась національна система соціальних і психо-

логічних служб. Це – психологічні служби, які функціонують у багатьох відомствах, державних і громадських організаціях [див. 18–22]. Існування різнотипних організаційних форм психологічної практики ще більше загострило питання про теоретико-методологічні засади прикладної психології.

Нині існує низка проблем, які потребують свого розв'язання у процесі побудови засадничих підвалин прикладної психології. Усі вони тим чи іншим чином пов'язані із потребою підвищення ефективності професійної діяльності практичних психологів, узагальнення їх професійного досвіду. Назвемо тільки основні.

Проблема визначення сутності прикладної психології та її місця у системі психологічного знання і психологічної практики (З. Фройд, Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, Т.С. Яценко та ін.). Часто спостерігається плутанина у термінах і поняттях, що описують психологічну практику та її методичне забезпечення. Існуючі психологічні школи претендують на власне трактування такої практики, її змісту, форм і методів. У багатьох випадках ці трактування є несумісними, хоча й ґрунтуються на одних і тих же практичних прийомах, методах і методиках.

Проблема базових принципів і методів прикладної психології. У цьому аспекті постає низка фундаментальних питань: чи співпадають принципи наукового пізнання і його методи із принципами і методами здійснення психологічної практики? яке місце посідають тут принципи і методи прикладної психології? що є методичною одиницею у психологічній практиці? у якій залежності знаходяться типи психологічного знання із принципами і методами?

Проблема категорійно-поняттєвого апарату прикладної психології і психологічної прак-

тики (Г.О. Балл, В.В. Рибалка, А.В. Фурман, Т.С. Яценко). Кожна із психологічних шкіл застосовує свій, часто відмінний від інших, категорійно-поняттєвий ресурс. Через це надзвичайно непросто, особливо практичному психологові чи студенту, зрозуміти ту чи іншу термінологію, а представникам різних шкіл – один одного.

Проблема дотримання етичних норм у професійній діяльності. Доволі розповсюдженими є випадки, коли спеціалісти своїми діями дискредитують професію – беруться виконувати функції, що не відповідають професії, розголошують інформацію про клієнта, не дотримуються вимог методики чи технології, у повсякденні застосовують непсихологічні методи (астрологія, нумерологія, соціоніка і т. ін.), або ж застосовують психологічні методи на власну користь.

Проблема методичного забезпечення та дотримання вимог застосування психологічних методик (Л.Ф. Бурлачук, І.В. Дубровіна, Т.С. Яценко). Методичний арсенал практичного психолога часто складають неперевірені й невалідні методики. Більше того, ці методики не створюють усталеної системи, а, зазвичай, становлять випадковий набір. Різні методики і методичні системи побудовані на різних теоретичних засадах, тому часто практичний психолог не може обґрунтувати свою методичну позицію.

Проблема професійної підготовки практичних психологів (Ж.П. Вірна, І.В. Данилюк, О.П. Саннікова, В.А. Семиченко, А.В. Фурман, Н.В. Чепелева, С.К. Шандрук та ін.). Майбутні фахівці виявляються невідповідними до розв'язання актуальних життєвих проблем особистості. Теоретична підготовка випускників не є системною, здебільшого вона характеризується еклектичністю. Спостерігається плутанина у понятійному апараті, що застосовують майбутні психологи, має місце нестійкість або розмитість їх теоретичних позицій.

Методологічною основою діяльності практичних психологів і психологічних служб є *прикладна психологія*. Теоретичні підвалини цього напрямку психології були закладені поколіннями вітчизняних і зарубіжних психологів. Водночас із цим, проблема теоретичного осмислення та систематизації досвіду психологічної практики, методів і методик роботи практичних психологів залишається доволі гострою. Ця гострота підсилюється ще й тим, що вітчизняні наука і психологічна

практика протягом ХХ століття пройшли свій специфічний шлях, що різко відрізняється від траєкторій розвитку психології в інших країнах. Загалом відмова від надбань вітчизняних психологів була б непоправною помилкою як для психологічної науки, так і психологічної практики. У будь-якому разі пошук теоретичних витоків, методологічних засад, соціально-історичних і логіко-наукових чинників розвитку вітчизняної прикладної психології у ХХ столітті стає все більш актуальним.

Об'єкт дослідження становить процес виникнення і розвитку прикладної психології в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні і методичні джерела, соціально-історичні та логіко-наукові чинники, що зумовили своєрідний шлях розвитку вітчизняної прикладної психології.

Мета дослідження: на основі історико-теоретичного аналізу робіт вітчизняних і зарубіжних дослідників, системного аналізу організації та методів функціонування практичних психологічних служб визначити теоретико-методологічні засади розвитку прикладної психології в Україні.

Основні завдання дослідження:

1. На основі теоретичного аналізу досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців та узагальнення досвіду роботи практичних психологів обґрунтувати явище психологічної практики, її роль, місце і специфіку в структурі наявних соціальних практик і форм психологічного знання.

2. Визначити засадничі тенденції, фактори, періоди та етапи розвитку психологічної практики та її теоретико-методологічного підґрунтя – прикладної психології в Україні.

3. Теоретично обґрунтувати систему принципів прикладної психології і психологічної практики, визначити основну методичну одиницю прикладної психології на підґрунті порівняння методу, методики і технології.

4. Застосувати методологію метатеоретичного підходу для розробки та обґрунтування категорійно-поняттєвого апарату прикладної психології на засадах порівняння парадигм найбільш розповсюджених психологічних концепцій.

5. На основі одержаних результатів дослідження визначити найбільш оптимальні форми організації психологічної практики та структуру професійної підготовки практичних психологів.

Гіпотези дослідження:

1. Прикладна психологія є науково-практичною дисципліною, яка має свій специфічний предмет, методологію та категорійно-поняттєвий апарат.

2. Розвиток прикладної психології в Україні має свою специфіку, яка спричинена трьома групами причин:

а) логікою розвитку науково-психологічної думки як відображенням культурно-історичних і наукових традицій в українській науці в цілому;

б) особливостями історичного процесу і соціально-політичними чинниками, які зумовили весь устрій життя взагалі та розвиток наукових і науково-практичних досліджень у вітчизняній психології в XX і XXI століттях;

в) особливостями розвитку психологічної практики в цілому та особливостями розвитку практичних психологічних служб зокрема.

3. Розвиток практичних психологічних служб та професійна підготовка фахівців для них має бути побудована на основі специфічної методології, принципів і методів прикладної психології.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Теоретичну основу дослідження склали фундаментальні роботи вітчизняних і зарубіжних психологів щодо предмета психологічної науки та його якісної специфіки у структурі наукового знання (Б.Г. Ананьєв, Г.О. Балл, Л.С. Виготський, В. Вундт, Г.С. Костюк, А.В. Петровський, К. Роджерс, В.А. Роменець, С.Л. Рубінштейн, В.О. Татенко, О.М. Ткаченко, В. Франкл, З. Фройд, К. Юнг). Важливі теоретичні орієнтири щодо специфіки прикладної психології містяться у роботах Г.С. Абрамової, О.Ф. Бондаренка, Ю.З. Гільбуха, В.О. Моляко, П.А. М'ясоїда, В.В. Рибалки, В.А. Роменця, З.Фройда, А.В. Фурмана, Т.С. Яценко. Розуміння рушійних сил та фундаментальних факторів, що зумовлюють своєрідність і неповторність життєвого шляху особистості, життєвих криз і життєвих планів, обґрунтовано як головну проблему гуманістичної психології (Г.О. Балл, Ш. Бюллер, Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, А. Маслов, К. Роджерс, Г.С. Сковорода, Т.М. Титаренко, Р. Трач, Л.В. Сохань, В. Франкл). Теорія задачного підходу до розвитку особистості апробована в навчальному процесі (Г.О. Балл, Г.С. Костюк, Ю.І. Машбиць, А.В. Фурман, Т.Л. Надвинична та ін.). Теоретичні основи дослідження феноменів людської індивідуальності аргументовано як ви-

щий щабель розвитку і саморозвитку особистості (В.М. Колесников, В.С. Мерлін, В.А. Роменець, Л.М. Собчик).

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові підходи до розуміння проблем людини у процесі її розвитку та саморозвитку (Р. Декарт, Г.С. Сковорода, Тейяр де Шарден); принципи, методи і підходи до цілісного розгляду людини у процесі її онтогенетичного розвитку, які були започатковані у педології і психотехніці (П.П. Блонський, Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, С. Холл, М.І. Шпільрейн); ідеї діяльнісного підходу у психології (О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн); принципи науково-психологічного дослідження на засадах генетичної психології (Л.С. Виготський, С.Д. Максименко); вчинковий (В.А. Роменець, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко) та системно-структурний (О.М. Ткаченко) і вітакультурний (А.В. Фурман) підходи.

Методи дослідження: *теоретичні:* теоретичний аналіз та узагальнення; теоретичне конструювання і моделювання процесів індивідуального розвитку особистості, особливостей взаємодії структурних елементів індивідуальності; теоретичне моделювання явищ психологічної практики; аналіз та систематизація психологічних принципів, концепцій і моделей; *емпіричні:* анкетування, опитування, психодіагностичні методики визначення особливостей життєвого планування, уявлень про власний життєвий шлях та життєву проблематику; аналіз та узагальнення статистичних даних.

Методи проектування і конструювання організаційно-управлінської структури та змістовної діяльності психологічних служб, організаційно-методичного забезпечення професійної діяльності практичних психологів.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що *вперше* в українській психології поставлено питання про сутність психологічної практики, про визначення основних теоретико-методологічних засад розвитку прикладної психології в Україні протягом XX століття; *визначено* основні етапи, соціально-історичні та логіко-наукові чинники розвитку прикладної психології в Україні; *висвітлено* специфіку та систему принципів цієї гілки психології і психологічної практики; *запропоновано* категорійно-поняттєвий апарат, що відображає специфіку прикладної психології як особливого виду професійної діяльності та поєднує різні теорії, школи і концепції наукової психології; *обґрунтовано специфіку* і до-

ведено доцільність застосування принципу синтетичного підходу як центрального у розвитку прикладної психології; обґрунтовано застосування психологічних технологій як оргдіяльнісної основи психологічної практики; розроблено нові організаційно-методичні принципи діяльності психологічної служби як системи професійної практики; дістали подальшого розвитку наукові уявлення про життєву і психологічну ситуації особистості, її перспектив і планів на майбутнє, про психологію долі та соціальної ситуації розвитку; поглиблено розуміння змісту, форм і методів практикування у сфері діяльності психологічних служб та особливостей професійної підготовки практичних психологів.

Теоретичне значення дослідження полягає у:

- визначенні сутності прикладної психології і психологічної практики та їх місця у системі сучасного психологічного знання;

- систематизації категорійно-поняттєвого апарату прикладної психології через верифікацію понять “життєва проблема особистості”, “психологічна проблема особистості”, “актуальна життєва ситуація”, “психологічна ситуація”, “життєві плани і перспективи”, “доля”, “життєвий шлях особистості”;

- обґрунтуванні і систематизації принципів прикладної психології, що найбільш повно відображають її специфіку, та принципів здійснення психологічної практики;

- узмістовленні принципів синтетичного та індивідуальнісного підходів до предмета прикладної психології як таких, що найбільшою мірою відображають її специфіку;

- окресленні формату застосування методології соціального проектування та визначенні психологічної технології як основної оргдіяльнісної одиниці прикладної психології;

- обґрунтуванні і систематизації періодів та основних етапів розвитку прикладної психології в Україні у XX столітті;

- визначенні основних етапів розвитку в Україні практичних психологічних служб в цілому і психологічної служби системи освіти зокрема.

Практичне значення дослідження полягає у розробці теоретико-методологічних засад розвитку прикладної психології і психологічних служб в Україні, що дозволяє удосконалити освітній зміст низки навчальних курсів для ВНЗ, які готують практичних психологів. Зокрема, мовиться про такі дисципліни, як “Психологічна служба”, “Вступ до спеці-

альності”, “Історія психології”, “Основи психологічної практики”, “Загальна психологія”, “Основи психологічного консультування”, “Педагогічна психологія”. Водночас розробка структури психологічної технології та проектного підходу дозволила покращити розробку методик і технологій роботи практичного психолога, підвищити ефективність роботи психологічних служб.

Окремо підкреслимо, що розвиток різноманітних видів психологічної практики у нашій країні на рубежі XX–XXI століть гостро поставив питання про теоретичне і методологічне осмислення рушійних сил, форм і моделей розвитку прикладної психології. Нині її українська наукова версія перебуває на роздоріжжі, обираючи різновекторні шляхи свого подальшого збагачення: або долучитися до відомих світових шкіл і, фактично, прагне забути все що було здійснено попередниками, або намагається вибудувати власну теоретико-методологічну базу із залученням світового досвіду та надбань вітчизняних теоретиків. Нами обрано другий шлях, а відтак актуальним стає завдання конструювання системи принципів, категорій, понять і методологічних підходів до психологічного матеріалу, – методів, методик та процедур психологічної діагностики, психологічної корекції і психотерапії, психологічної профілактики і реабілітації, психологічних прогнозування і просвіти.

Визначення сутності прикладної психології. Перший крок у визначенні сутності прикладної психології – це здійснення теоретичного аналізу феномену психологічної практики [1; 2; 4; 5; 7; 17; 23; 24; 28]. Остання розглядається нами як специфічний вид активності людини [17]. Її суб’єктом є окрема людина (психолог, психотерапевт, консультант), або група людей, що розглядається у ролі соціального суб’єкта. Активність такого суб’єкта зазвичай має свідомий, цілеспрямований характер, а її основна мета – здійснення впливу на іншу людину (групу людей) з тим, щоб досягти бажаної (соціально схвалюваної) поведінки чи зміни ставлень, відношень, розумінь, уявлень, цінностей тощо.

Об’єктом психологічної практики завжди постає інша людина або група людей, а її окремим видом є випадки, коли сам суб’єкт унаслідок спрямовується на себе самого. Тут має місце умовність поділу на “суб’єкта” й “об’єкта”, як і відносність розподілу “психолог” “клієнт”.

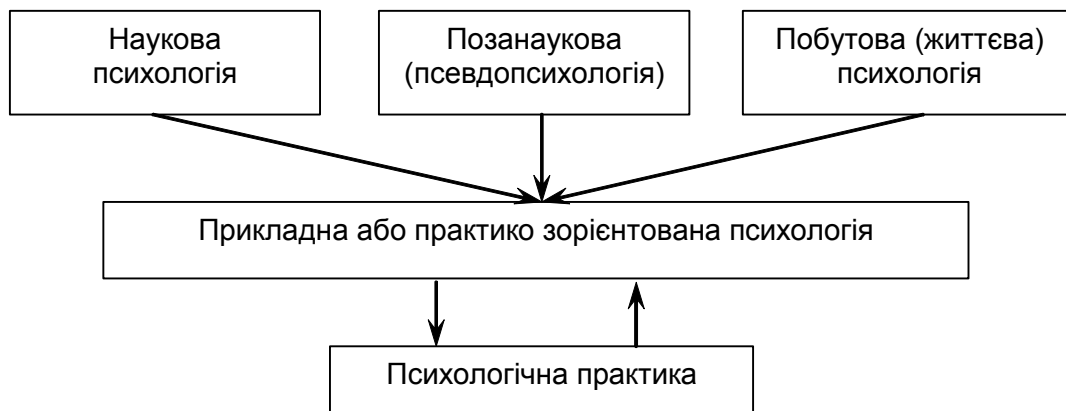

Рис. 1.

Місце прикладної психології у системі психологічних знання і практики

Психологічна практика, як відомо, здійснюється або безпосередньо через засоби міжособистісного спілкування, або опосередковано – з допомогою предметної чи знакової діяльності. *Метою* її є зміни стану або змісту свідомості об'єкта (ставлень, переконань, уявлень і т. ін.), рис чи якостей його особистості, зміни форм і стилю його поведінки, діяльності, вчинків.

Предмет психологічної практики становить зміст психічного, душевного життя людини, її настрої, думки, ставлення, почуття, переконання, риси характеру, риси-якості її особистості, зміст свідомого і несвідомого, схильності і здібності, навички і звички, поведінку та вчинки. У цьому аналітичному контексті все розмаїття психологічного знання можна умовно розподілити на три великі групи: наукова психологія, позанаукова психологія та ужиткова або повсякденна [13; 17; 19; 24; 29; 36; 37; 44]. Теоретичний аналіз і порівняння концептуальних моделей наукової, позанаукової, побутової психологій та психологічної практики дозволив визначити роль і місце прикладної психології у системі сучасного психологічного знання (рис. 1).

Прикладна психологія – це галузь професійної психологічної діяльності, яка має на меті визначення психологічних особливостей когнітивної проблематики і життєвої ситуації та індивідуальності людини, розробку і впровадження у практику технологій, методик і прийомів унесення позитивних змін у її внутрішній світ, профілактику небажаних форм поведінки, діяльності, вчинків. Вона не тожджна побутовій психології чи позанауковій, та й не може не враховувати надбання цих двох типів психологічного знання і відповідного їм практикування.

Порівняння структури академічної психології та психології прикладної на підґрунті розуміння їх предметів дає підстави висновувати, що ці види наукової психології відмінні саме предметним формам психологічних досліджень та засадничих умов і чинників, що на нього впливають (загальна, соціальна, вікова, експериментальна і т. ін.). Натомість види прикладної психології розрізняються за сферами впровадження психологічних знань у суспільну практику (педагогічна, юридична, військова, екологічна, інженерна та ін.). У будь-якому разі цілісний, синтетичний характер прикладної психології виявляється в об'єднанні знань *усіх видів* наукової психології для розв'язання реальних суспільних чи особистих проблем. Скажімо, для вирішення практичних проблем педагогічної психології потрібно об'єднати в єдину систему знання з вікової психології, психології особистості, соціальної психології, генетичної психології, загальної психології та ін. Іншими словами, увесь потенціал наукової психології застосовується для здолання проблем конкретного різновиду прикладного психологічного практикування [17]. Більше того, як слушно зауважує А.В. Фурман, “професійний практичний психолог, працюючи у сфері освіти, культури чи охорони здоров'я, завжди здійснює *багатозмістову психологічну роботу*, поєднуючи теоретизування, конструювання, експериментування і точно вивірене практикування задля основного – розв'язання конкретної психосоціальної проблеми...”. Звідси цілком закономірно, що “розширення сфери професійної психологічної роботи має відбуватися в межевому діапазоні, що знаходиться між полюсами “наука – практика” і безпо-

середньо стосується таких її основних аспектів-складових: теоретичної, методологічної, проектно-конструкторської, експериментальної, методичної і власне практичної або досвідної. Кожен із цих різновидів роботи фахівця-психолога характеризується відмінними цілями і завданнями, предметно-змістовим полем життєздійснення, різною мірою задіює і поєднує мисленнєві, організаційні, технологічні та інструментальні засоби, нарешті виробляє власний ідеал психологічного творення людини, соціальних взаємин, соціуму загалом” [38, с. 13, 12].

Аналіз і порівняння методологічних засад наукової, побутової та прикладної психології однозначно вказує на специфіку останньої, яка полягає у поєднанні теоретичних знань і методів із формами і засобами практичного досвіду, різних типів психологічного знання і способів практикування. Вона посідає проміжне місце між науковою психологією і психологічною практикою, поєднуючи таким чином їх між собою. Інакше кажучи, прикладна психологія акумулює в собі різні види психологічного знання і психологічної практики, слугуючи своєрідним містком між теоретичними знаннями і практичною роботою соціогуманітарного спрямування.

Специфічною функцією прикладної психології у системі психологічних знання і практики є *проектування розвитку конкретної особистості як індивідуальності* в контексті її унікальних життєвих обставин шляхом розробки і застосування *корекційно-розвивальних технологій* [17; 19; 23; 25]. Так, сьогодні існують відомі психологічні школи (психоаналіз, бігевіоризм, когнітивна психологія, гуманістична психологія і т. ін.), які поєднують теоретичні засади, методологію, психотехнології та методики, практичні психотехнічні прийоми, вправи, методи (Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, Ж. Піаже, В.А. Роменець, О.М. Ткаченко, З. Фройд, Е. Фромм, А.В. Фурман, М.Г. Ярошевський, Т.С. Яценко та ін.). Кожна з відомих шкіл охоплює ті чи інші сегменти прикладної психології, оскільки обґрунтовує і пропонує власні методики і техніки корекційно-розвивальної роботи психолога-практика, що освоюються майбутніми фахівцями у системах вищої та післядипломної освіти.

Організаційною формою існування прикладної психології у тій чи іншій сфері суспільного життя є психологічна, соціальна або соціально-психологічна служба. *Психологічна*

служба – це цілісна структурована сукупність закладів, установ, підрозділів і посад, що входять до єдиної субординативної системи (як частина більш загальної системи), основу якої складають фахівці у сфері прикладної психології. Вона має єдину мету, завдання та організаційно-методичні умови своєї діяльності [див. 18; 20; 21; 39–40; 42]. Водночас кожна із названих служб має визначену структуру, мету, основні цільові групи, завдання і функції, загальні форми, методики і технології здійснення психологічної роботи. Спільною метою діяльності усіх їх є підвищення ефективності професійної діяльності основної цільової групи клієнтів засобами прикладної психології й одночасно захист їхнього психічного і соціального здоров’я.

Історія розвитку прикладної психології в Україні. Відомі нам дослідження історії психології сутнісно були вивченням розвитку психологічних ідей, концепцій, шкіл, теорій і психологічних поглядів (В. Вундт, В.А. Роменець, В.В. Рибалка, М.Г. Ярошевський). Натомість психологічна практика і прикладна психологія ще не були предметом прискіпливого системного історико-психологічного аналізу. Нами було проаналізовано тенденції, історичні, соціальні, наукові та методичні аспекти впровадження наукових досягнень у практику роботи психологічних служб [5; 9; 17; 26; 27; 31; 33; 34; 44; 45]. Зокрема, мовиться про зміст та особливості розвитку прикладної педології і психотехніки на початку ХХ століття і про створення й утвердження психологічних служб під завісу ХХ і на початок ХХІ століть. У результаті було виокремлено *три періоди* у становленні прикладної психології в Україні:

I – виникнення та бурхливий розвиток (кінець ХІХ – 30-ті роки ХХ ст.), коли науково-практичні ідеї формувалися як органічна складова загального розвитку світової психологічної науки і практики.

II – період паузи (30-ті – 80-ті роки ХХ ст.), під час якого діяв жорсткий ідеологічний контроль, фактично заборонялася психологічна практика; і все ж, попри всі заборони та ідеологічну диктатуру, в цей період поступово готується методологічна база для створення прикладної психології та окремих її напрямів (юридична психологія, психологія праці, авіаційна психологія та ін.).

III – відродження, повернення до природної логіки розвитку (кінець ХХ ст. – донині), коли поступово відновлюється органічна взаємодія

академічної і прикладної векторів розвитку психології, психологічної практики.

Що ж стосується становлення *психологічних служб*, то слушно визначити *шість основних етапів* їх розвитку:

перший – доорганізаційний етап (кінець XIX – початок XX ст.), коли на засадах суто науково-природничої методології створювалися методики прикладної роботи психолога й утверджувалося розуміння необхідності його постійної діяльності у різних сферах соціального життя (В.М. Бехтерев, Дж. Дьюї, О.Ф. Лазурський, Г. Мюнстерберг, М.І. Шпільрейн та ін.);

другий – організаційний (20–30 роки XX ст.): створення різних оргформ психологічної служби – лабораторії наукової організації праці на виробництві, педологічні служби в системі освіти, охорони здоров'я, на транспорті, відповідні лабораторії у збройних силах та органах внутрішніх справ;

третій – адміністративна заборона, існування окремих елементів професійної психологічної допомоги населенню (30–80-ті роки), за якого мало місце всевладдя радянської державницької системи, яка не передбачала ніяких інших методів роботи з людьми, крім адміністративно-ідеологічних; хоча все ж у повоєнний період дещо відроджуються ергономіка, психологія праці, спортивний, клінічний і юридичний напрями розвитку психології;

четвертий – відродження діяльності практичних психологів, тобто доорганізаційний етап (1980-ті – 1991 роки), коли постає питання про нагальність створення психологічних служб, здійснюється пошук методологічних та організаційних засад їх діяльності;

п'ятий – другий організаційний етап (1991–2004), початок котрого ознаменований здобуттям Україною незалежності й пов'язаний із створенням відомчих психологічних служб та недержавних організацій, які надають психологічні послуги; головний результат цього періоду – законодавче оформлення діяльності психологічних служб, унормування статусу їх працівників, визначення їх функцій і повноважень;

шостий – стабільний розвиток (2004 – донині): на початку XXI століття відомчі психологічні служби пройшли період юридичного та організаційного оформлення, визначення змісту та основних завдань своєї діяльності, побудови оргструктур і системи методичного забезпечення, підвищення кваліфікації та атестації спеціалістів.

Окремо підкреслимо, що в останні роки А.В. Фурманом і Т.Л. Надвиничною істотно конкретизована новітня історія становлення психологічної служби у системі освіти України [див. 42, с. 81–84, 100–101]. Зокрема, аргументовано доведено, що до найперспективніших напрямів опрацювання новітнього змісту діяльності названої служби, крім власне адміністративно-інституційного каналу її підтримки і розвитку, який урештєнює очолюваний нами УНМЦППСР НАПН України, належать принаймні ще три: а) *цілеспрямованої психологізації* освітнього часопростору, котру повсякденно здійснюють висококваліфіковані практичні психологи і керівники обласних, міських і районних служб; б) розширення *практики активного соціально-психологічного навчання*, котре еталонно урештєнює наукова школа академіка Тамари Яценко; в) проведення *фундаментального соціально-психологічного експерименту* на предмет заміни традиційної освітньої моделі інноваційною – модульно-розвивальною, суспільну програму якого із 1992 року реалізує наукова школа проф. Анатолія Фурмана.

Водночас історико-психологічний аналіз робіт вітчизняних психологів дозволив виокремити принципи і підходи, що розкривають специфіку прикладної психології. Особливо це виявилось продуктивним у роботах науковців початку XX століття і його кінця, коли проблема осмислення результатів психологічної практики стояла найбільш гостро. Перш за все мовиться про принцип синтетичного підходу, або принцип синтезу [17]. На противагу аналітичному підходу в науковій психології та еклектичному – в побутовій, у прикладній психології цей принцип посідає одне з центральних місць. Сформульований Л.С. Виготським [5; 6] як “принцип практики”, він викликав потребу запровадження *синтетичного* підходу до розуміння розвитку особистості, а в підсумку – до синтезу психологічних методів і теорій, цілих галузевих напрямів соціогуманітарного знання.

Психологічна практика і прикладна психологія поставили питання про розгляд людини не як суми окремих психологічних, соціальних чи фізіологічних якостей, а як надскладної цілісності, як індивідуальності [2; 6; 8; 14; 17; 24; 27; 43; 51]. У зв'язку з цим й було започатковано *індивідуальнісний підхід* у практико-орієнтованій психології (П.П. Вікторов, Г.С. Костюк, В.С. Мерлін, Л.М. Собчик,

П.Р. Чамата, В.А. Роменець). Окрім того, розвиток форм і методів психологічної допомоги зумовив потребу осмисленні та уведення в теорію поняття “ситуація життєдіяльності” [10; 12; 16; 17; 24; 47], або “соціальна ситуація розвитку” (Л.С. Виготський), без якої неможливо фактично зрозуміти мотиви та особливості поведінки людини в реальному житті, витоки її саморозвитку.

Проблема методології і принципів прикладної психології. Виходячи із розуміння прикладної психології як практико зорієнтованої наукової дисципліни, що поєднує в собі наукові засади та результати фахового психологічного практикування, були проаналізовані різні підходи до побудови системи принципів у психології (Б.Г. Ананьєв, Г.С. Костюк, О.М. Леонтєв, В.А. Роменець, С.Л. Рубінштейн, О.М. Ткаченко, Г.О. Балл та ін.). З іншого боку, послідовна реалізація завдань визначення специфіки прикладної психології як методологічної основи діяльності практичного психолога зумовила аналітичне розмежування принципів конструювання академічних і практико значущих знань, у тому числі й визначення специфіки прикладної психології як особливого виду професійної діяльності.

У підсумку рефлексивного теоретизування були визначені засадничі вимоги до принципів останньої: по-перше, вони мають складати не простий набір або ланцюг, а певну систему чи мережу, у якій один принцип неподільно пов’язаний із іншими (О.М. Ткаченко); по-друге, відображати специфіку прикладної психології як синтезу теоретичних, технологічних і досвідних наукових знань та уявлень про психіку людини та її розвиток в онто- і філогенезі. Тут, як і в науковій психології, актуальними є базові принципи – детермінізму, розвитку, науковості, системності. Водночас специфічними для прикладної психології виявились принципи суб’єктної активності, єдності особистості та її життєвої ситуації (Л.Ф. Бурлачук, Т.С. Яценко); синтезу психологічного знання та синтетичного підходу до пізнання психологічного світу особи (Л.С. Виготський); індивідуального підходу до особистості клієнта, тобто розуміння його поведінки, діяльності, спілкування і вчинків як каналів розвитку її неповторної індивідуальності [17; 24; 27].

Теоретичне порівняння сутності та функцій методу, методики і технології у системах психологічного знання і практикування дозволило

визначити психологічну технологію як основну методологічну одиницю прикладної психології (*табл. 1*).

Отже, *психологічна технологія* – це система взаємопов’язаних і взаємозумовлених методів, методик і процедур, спрямованих на внесення змін у поведінку, ставлення, соціальні орієнтації, діяльність і вчинки особистості, перетворення предмета психологічного практикування, досягнення конкретного, наперед заданого, кінцевого результату такого перетворення. Саме застосування проектно-технологічного підходу [17–19; 25] до предмета прикладної психології: а) дозволяє повною мірою реалізувати вимоги сформульованих вище принципів; б) забезпечує виконання специфічних функцій і завдань цієї гілки психології у системі психологічних знань і форми, способи та засоби реалізації цих завдань у повсякденній психологічній практиці. Через технологію є можливість найповніше здобути практико застосовне знання у царині психології, що становить фундамент методичного забезпечення фахового психологічного практикування.

Практико спрямовані психотехнології спроможні (звісно, за умов їх умілого використання) істотно змінити внутрішній світ людини, перебудувати її світосприймання, переорієнтувати ставлення до найближчого соціального довкілля, сформувати нові та зліквідувати старі форми поведінки, спілкування, вчинення. Отож спеціаліст, який здійснює психодіагностику, психокорекцію, психопрофілактику несе певну юридичну й, першочергово, моральну відповідальність за наслідки своєї роботи. Інакше кажучи, мовиться про принципи “деонтологічні” або “принципи професійної етики” [див. 17; 18; 21]: про відповідальність психолога перед клієнтом, кваліфіковану пропаганду психологічних знань, конфіденційність у роботі, компетентність, безоцінне ставлення до клієнта, морально-позитивний ефект психологічного обстеження і терапії, про дотримання принципу “не зашкодь”, про пріоритет соціального та особистісного благополуччя клієнта, його особистісний суверенітет, честь і гідність.

Категорійно-поняттєвий апарат прикладної психології. Відповідно до визначеної специфіки предмета, методів і принципів названої гілки психології, її місця у системі психологічних знань, практичної значущості та засобами теоретичного моделювання було запропоновано і систематизовано категорійно-

Таблиця 1

Порівняння методики, методу і технології

Критерії	Метод	Методика	Технологія
Кінцева мета, образ результату	Власної немає; відповідність меті дослідження; перелік випадків або умови (обмеження) у застосуванні	Як правило, немає; формулюється у процесних термінах, дієсловах	Є. Наявність чітко сформульованого конкретного кінцевого результату є обов'язковою умовою
Результат застосування	Або часткове перетворення, зміна об'єкта, або здобуття інформації	Або перетворення, або знання	Обов'язкове перетворення предмета, або одержання нового результату
Структура	Стала, стандартна	Стандартна	Гнучка, залежно від цілей, завдань, етапів та проміжних результатів діяльності, а також відповідно до проекту
Складові	Або діагностичні, або оцінні, або перетворювальні (коригуючі)	Припускає поєднання діагностичних, оцінних і перетворювальних компонентів	Діагностичні, оцінні і перетворювальні складові являють собою єдиний комплекс методів, методик і прийомів професійної діяльності
Характер належності до певної наукової сфери	Моно-дисциплінарний	Моно-дисциплінарний	Мультидисциплінарний
Цільове забезпечення	Не передбачається, є тільки умови (вимоги) застосування	Не передбачається	Цілі зумовлюють етапи і прийоми (методи, методики) роботи практичного психолога
Оцінка	За додержанням вимог стосовно процедури застосування	За додержанням вимог стосовно процедури застосування	За відповідністю одержаного доробку передбачуваному результату і за процедурою його досягнення (відповідність проекту)
Зворотний зв'язок	Немає, принаймні на рівні відповідності умовам дотримання процедури	Немає, принаймні на рівні відповідності умовам дотримання процедури	Є на рівні кінцевого продукту та відповідності процедурам і змісту етапів її здійснення

поняттєвий апарат, який дозволяє забезпечити такі головні функції: а) несуперечливим чином поєднати психологічні концепції прикладної психології; б) забезпечити розробку нових і вдосконалення вже існуючих технологій професійної діяльності практичного психолога; в) створити систему методичного забезпечення діяльності психологічних служб; г) уможли-

вити єдині підходи до професійної підготовки та атестації практичних психологів.

Ґрунтуючись на методології *задачного підходу* [3; 7], що був розроблений вітчизняними дослідниками (зокрема, Г.О. Баллом, Г.С. Костюком, Ю.І. Машбицем, А.В. Фурманом та ін.) за базову категорію прикладної психології обґрунтовано *життєву проблему* особистості

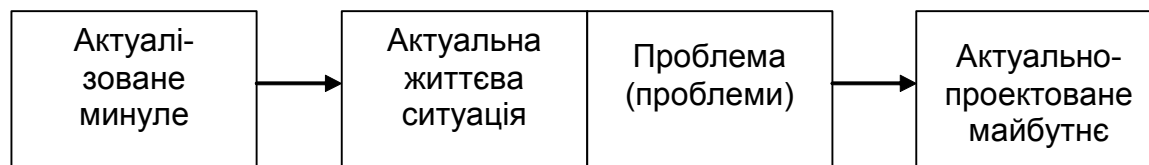

Рис. 2.

Загальний механізм перебігу актуальної життєвої ситуації особистості

(В.Г. Панок, В.В. Рибалка). Життєва проблема – це стан суперечності між намірами, бажаннями та уявленнями людини і реальними результатами її поведінки, діяльності, вчинків або обставинами, у яких вони відбуваються [16; 17; 19]. Відображення у свідомості людини життєвої проблематики розуміється як *психологічна проблема* [17], що вимагає від особи усвідомлення власного стану невизначеності, котрий виникає у процесі її життєдіяльності між ціннісно-смысловими спонуканнями, з одного боку, та об'єктивними і суб'єктивними умовами їх реалізації – з іншого.

Грунтуючись на категоріях життєвої і психологічної проблематики, виходячи зі специфіки психологічної практики, було здійснено розгортання категорійно-поняттєвої системи прикладної психології (“актуальна життєва ситуація”, “психологічна ситуація особистості”, “життєвий шлях”, “життєва подія”, “життєві перспективи особи”, “доля”, “життєві сценарії”, “життєтворчість”, “життєвий задум” та ін. [10; 16; 17; 35; 48–50; 52].

Механізм взаємодії *психологічної проблеми і життєвої ситуації* перебуває в нашому досвіді теоретизування у центрі системи категорій прикладної психології. Життєва ситуація переживається особистістю як актуальний стан (стани) і процеси, що відбуваються у реальному просторі і часі, мають безпосереднє відношення до неї самої. Актуальна життєва ситуація сприймається людиною як переживання актуалізованого минулого і початок актуально проєктованого майбутнього. При цьому настання останнього можливе тільки через розв'язання проблеми, а отже – через прийняття тієї чи іншої лінії поведінки або вчинення [17; 48; 49]. Зазначена ситуація стає минулим тільки тоді, коли особа прийняла рішення (обрала окремішню стратегію поведінки-вчинення з кількох можливих) та реалізувала його у конкретних поведінкових актах чи вчинкових діях (або бездіяльності) (рис. 2). Активність конкретної особистості у конкретній життєвій ситуації з усіма її чинниками, факторами та умовами якраз і породжує життєві проблеми.

Розв'язання окремої життєвої проблеми зумовлює нагальність побудови нових, або корекції вже існуючих життєвих перспектив, планів, стратегій [12; 17; 32; 37; 52].

Результати досліджень життєвого планування у ранній юності, яке здійснювалось протягом 2004-2009 років [16] підтверджують думку про те, що на процес і результат життєвого планування впливають різноманітні фактори актуальної життєвої ситуації, у якій перебуває особистість: вік, стать, особливості її життєвого шляху (життєвого досвіду), природні умови повсякдення (екологія), фізіологічні умови організму (здоров'я), соціальне оточення (сім'я), широкий соціальний контекст (економіка, політика тощо) та ін. (рис. 3).

За результатами емпіричного дослідження максимально вираженими завадами при здійсненні життєвих планів старшокласниками і студентами загалом є *сімейні обставини* (старшокласники – 56,9 %; студенти – 63,1 %), *економіка* (49%; 53,8%), *хвороба* (43,1%; 53,8%), *недоліки характеру* (49%; 38,5%). На другій позиції за вагомістю знаходяться такі чинники: *внутрішня політика* (11,8%; 12,3%), *екологія* (9,8%; 24,6%), *зовнішня політика* (9,8%; 4,6%). Мінімально (2,0 – 6,0%) заважають здійсненню життєвих планів інші відомі чинники: *смерть, фінансові проблеми, війна, кохання, лінощі, втручання ворогів* та ін.

Застосування понятійного уявлення про *життєвий шлях* у процесі надання психологічної допомоги людині дозволяє більш системно підійти до проблем особистості та її розвитку, повніше виявити факти і явища, які стосуються її соціального та індивідуального повсякдення. Одночасно це уможливорює інтегрування всіх довершених психологічних концепцій особистості в єдину, внутрішньо не суперечливу структуру, яка описує процес її персонального становлення, формування і розвитку (рис. 4). Із поданої схеми стає очевидним, що поняття “життєвий шлях”, “життєва перспектива”, “актуальна життєва ситуація”, “життєва (психологічна) проблема” можуть розглядатись як повновагомні категорії

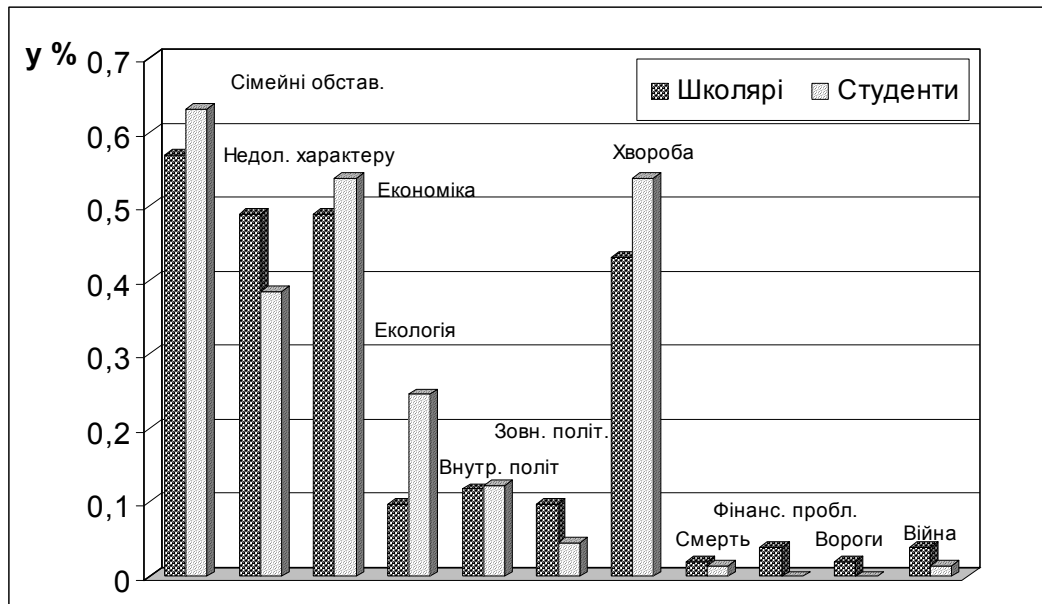

Рис. 3.

Розподіл чинників, які заважають здійсненню життєвих планів респондентів

прикладної психології. Головне, що вони не суперечать основним школам і підходам у психології. Так, власне життєвий шлях та основні його події становлять предмет вислідів психоаналітичного напрямку. Натомість головним предметом гуманістичного напрямку традиційно є життєві плани, життєві смисли і програми особистості, її життєві перспективи. Що ж стосується актуальної життєвої проб-

лематики особистості, чинників і факторів, які взаємодіють в актуальному теперішньому людини, механізмів прийняття рішення, боротьби мотивів і т.п., то це вочевидь становить упередженість поведінкового і когнітивного напрямків.

Отже, вищенаведені поняття і категорії становлять взаємоузгоджену систему та несуперечливим чином дозволяють транслювати

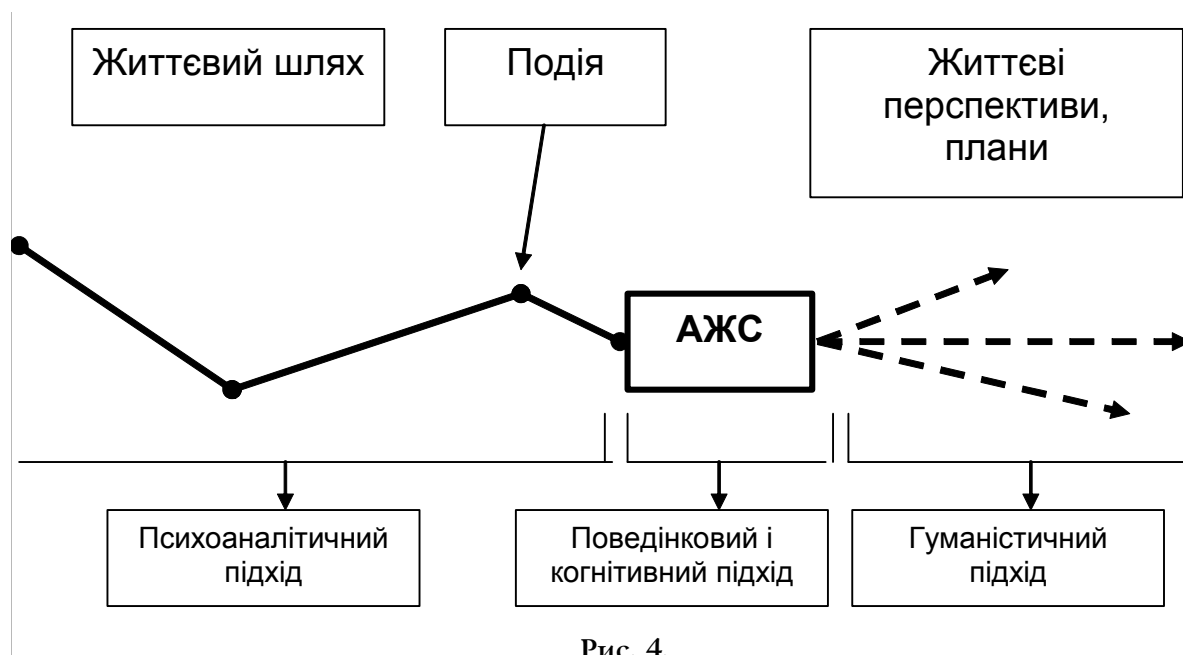

Рис. 4.

Загальна структура життєвого шляху особистості та основні психологічні підходи до його дослідження

Таблиця 2

Результати відповідей на запитання
“Наскільки корисною для Вас як для педагога є співпраця з психологом?” (у %)

Корисність співпраці	Кількість опитаних
Нічого не можу сказати	8,11
Корисна	91,83
Шкідлива	0,06

Таблиця 3

Сприйняття психолога учасниками навчально-виховного процесу (%)

Варіант відповіді	Учнями	Батьками	Педагогічним колективом
Позитивно	92,93	86,44	86,82
Негативно	0,28	0,90	1,02
Байдуже	6,94	12,66	12,16

Таблиця 4

Розподіл відповідей педагогів на запитання “Наскільки є важливою діяльність психологічної служби у системі освіти?” (у %)

Варіант відповіді	Кількість відповідей
Важлива	89,57
Заважає працювати	0,20
Не знаю	10,23

категорійно-поняттєві матриці основних теорій академічної психології у методичні інструменти професійної психологічної практики і реалізують власне метапсихологічний підхід.

Організація та зміст діяльності психологічної служби і система професійної підготовки практичних психологів. Послідовна реалізація принципів, методів і методології прикладної психології, теоретичних засад психологічної практики і діяльнісно-професійного підходу дозволили розробити основні завдання та організаційно-структурні підвалини побудови психологічної служби у вітчизняній системі освіти. Передусім були сформульовані організаційні принципи її діяльності: доступність психологічних послуг для всіх учасників навчально-виховного процесу, науковість, розвитковість, комплексність і системність у наданні психологічної допомоги, структурність і цілісність функціонування цієї служби, забезпечення професійної підтримки діяльності спеціалістів та ін. [18; 20–22; 38–42]. На основі названих принципів була розроблена і втілена у практику організаційна структура психологічної служби з чітким розділенням

адміністративної складової і науково-методичної, а відтак запроваджено подвійне підпорядкування практичного психолога [18; 21], що знайшло відображення у низці відповідних нормативних документів.

З часом виникла потреба визначити ефективність діяльності психологічної служби системи освіти. Для цього було організовано спеціальне дослідження, основною цільовою групою якого були педагогічні працівники, учні та батьки (всього 6870 осіб). Результати опитування показали, що за роки свого розвитку психологічна служба стала органічною частиною освітньої сфери і суттєво впливає на її функціонування (див. *табл. 2–4*).

Розв’язання проблеми якісної професійної підготовки практичного психолога зумовило визначення основних вимог до змісту освіти практичних психологів (О.Ф. Бондаренко, В.А. Семиченко, Н.В. Чепелева, І.В. Данилюк, А.В. Фурман, С.К. Шандрук, Т.С. Яценко); розробку концепції професійної підготовки психолога, визначення змісту понять “психологічна готовність практичного психолога”, його “професійна компетентність” (Н.В. Че-

пелева); психологічних передумов здатності до професії психолога, створення моделі особистості психолога-практика та визначення основних характеристик його діяльності (Н.І. Пов'якель, Н.В. Чепелева, А.А. Фурман); основні фактори та умови розвитку особистості психолога-практика у процесі професійної підготовки (Ж.П. Вірна, Н.В. Пророк, О.П. Саннікова, О.Я. Чебикін, Н.Ф. Шевченко та ін.).

Загалом встановлено, що психологічна освіта має змістовно охоплювати теоретичну, у тому числі теоретично-експериментальну частину, і суто прикладну, практико-орієнтовану. Сам же зміст освіти практичного психолога має складатися принаймні з трьох рівнів (шаблів): загальнотеоретичні основи психології, науково-методичні основи конкретного напрямку прикладної психології (юридичної, військової та ін.); спеціалізація у конкретному виді психологічного практикування, що фактично дорівнює певній сумі практичних навичок, норм, умінь, цінностей.

Формування *соціальної компетентності* майбутніх практичних психологів передбачає передусім загальнокультурну і мовну підготовку, поглиблення розуміння культурно-історичних процесів у суспільстві, знання кращих надбань не тільки світової, а й вітчизняної культури, використання життєвого досвіду майбутнього психолога [17; 19]. Викладання і привласнення змісту прикладної психології має відбуватися на основі "подієвого" чи "випадкового" підходу (мається на увазі подія, життєва ситуація). Центральним об'єктом зусиль тут мають стати життєва ситуація і життєва проблема людини в єдності всіх її складових компонентів. Аналіз та розв'язання конкретних життєвих ситуацій, ситуацій з практики роботи практичних психологів, якраз і забезпечить *синтез* науково-психологічних знань "у голові дослідника" (Л.С. Виготський), дасть змогу глибше зреалізувати вимоги *індивідуального* підходу до підготовки високопрофесійного практичного психолога. Водночас зміст навчання обов'язково має передбачати формування професійно значущих рис його особистості. Вивчення прикладної психології не може бути зведено лише до засвоєння інформації та вироблення навичок, адже опанувати психологічною грамотою – це означає не тільки вивчити основи психології, а й пережити здобуте як факт власної життєвої історії (С.Л. Рубінштейн).

ВИСНОВКИ

1. Психологічна практика є однією зі специфічних форм і різновидів соціальної і духовної практики людини (її як суб'єкта, особистості та індивідуальності), що спрямована на внесення змін у поведінку і внутрішній світ іншої особистості (як об'єкта психологічної практики), щонайперше її ставлень, намірів, світогляду, ритму індивідуального розвитку та інтенсивності соціальних зв'язків.

2. Прикладна психологія – специфічний вид професійної діяльності, основним змістом якої є розробка на засадах наукової методології технологій, технік і методів психологічного практикування, застосування психосоціальних механізмів впливу для корекції активності та розвитку особистості у контексті її суспільних обставин і життєвого шляху, котрі інтерпретуються як самобутні обставини та неповторна суб'єктність, індивідуальність. При цьому основною організаційною формою прикладної психології у тій чи іншій сфері суспільного життя є психологічна, соціальна або соціально-психологічна служба. Психологічна служба – це цілісна структурована сукупність закладів, установ, підрозділів і посад, що входять до єдиної субординативної системи, осереддя якої складають фахівці, котрі практикують у сфері прикладної психології. Така служба має єдину мету, завдання та єдині організаційно-методичні умови своєї діяльності.

3. Вітчизняна прикладна психологія має три періоди власного розвитку: I – виникнення і бурхливий розвиток (кінець XIX – 30-ті роки XX ст.); II – період паузи (30-ті – 80-ті роки XX ст.); III – відродження, повернення до природного розвитку (кінець XX ст. – донині). Розвиток вітчизняних психологічних служб обіймає шість різномістових етапів: 1 – до-організаційний (кінець XIX – початок XX ст.), 2 – організаційний (20–30 роки цього ж століття), 3 – адміністративна заборона, існування окремих елементів (30-ті – 80-ті роки). 4 – відродження, або другий доорганізаційний етап (1985–1991), 5 – другий організаційний етап, створення відомчих психологічних служб та недержавних організацій (1991–2004), 6 – стабільний розвиток (2004 – теперішній час).

4. Порівняльний аналіз теоретико-методологічних засад академічної і прикладної гілок психології виявив подібність і розбіжності між ними. Нами запропонована система принципів прикладної психології. Як і в академічній

психології, це принципи детермінізму, розвитку, науковості, системності. Водночас специфічними для прикладної психології, за результатами дослідження, виявились принцип синтезу (або синтетичного підходу) та принцип індивідуальнісного підходу до особистості. Крім того, надважливою для психологічної практики є система етичних (деонтологічних) принципів, а методичною одиницею такого практикування — *психологічна технологія*. Остання являє собою систему взаємопов'язаних і взаємозумовлених методів, методик і процедур, що спрямовані на внесення змін у поведінку, ставлення, соціальні орієнтації і вчинки особистості, на досягнення конкретного, наперед визначеного, кінцевого результату. Вона містить психодіагностичні, психокорекційні, прогностичні, психопрофілактичні, формувальні, розвиткові та оцінні складові і спрямована на розв'язання певного типу (кола) психологічних проблем людини.

5. Центральною категорією прикладної психології є категорія “життєва проблема особистості”. Життєва проблема — це стан внутрішньої суперечності між намірами, бажаннями та уявленнями людини і реальними результатами її поведінки та діяльності, або обставинами, у яких вони відбуваються. Відображення у свідомості людини життєвої проблематики розуміється як психологічна проблема. У зв'язку з цим базовим категорійним поняттям для прикладної психології є: “актуальна життєва ситуація” і “психологічна ситуація особистості”, “життєвий шлях”, “життєва подія”, “життєві перспективи особистості”, “доля”, “життєві сценарії”, “життєтворчість”, “життєвий задум” та ін. Загалом названі поняття і категорії становлять єдину, взаємоузгоджену й узаємоспричинену, систему, і головне — несуперечливим чином дозволяють транслювати категорійно-поняттєві інваріанти основних теорій наукової психології у методичні інструменти психологічного практикування.

6. Теоретичний аналіз оргдіяльнісних моделей функціонування психологічних служб в Україні і за кордоном, узагальнення емпіричного матеріалу, дозволили сформулювати емку засадничих принципів їх ефективної роботи у системі освіти України: доступність психологічних і соціально-педагогічних послуг для всіх учасників навчально-виховного процесу; науковість і розвитковість змісту, форм, методів і засобів; комплексність і сис-

темність у наданні психологічної допомоги клієнтам; міждисциплінарний підхід; структурність і цілісність; забезпечення професійної підтримки і допомоги. При цьому основною структурною одиницею психологічної служби системи освіти є науково-методичні центри.

7. Підготовка спеціалістів у ВНЗ, виходячи зі специфіки прикладної психології і психологічної практики, має бути трирівневою: теоретичні основи і методологія академічної психології; теоретичні і методичні засади прикладної психології; методики і технології психологічного практикування. Найбільш ефективним за результатами експериментально-дослідної роботи, що була проведена у низці ВНЗ, виявився так званий “подієвий” чи “випадковий” підхід у підготовці практичних психологів, суть якого полягає в обговоренні, аналізі та супервізії конкретних випадків із повсякденної професійної практики роботи фахівців. При цьому центральне місце серед головних рис практичного психолога, котрі потрібно сформувати, посідають соціальна і комунікативна компетентності.

Оглядаючи здійснене дослідження автор свідомий, що не вся проблематика теоретико-методологічних засад прикладної психології і психологічної практики висвітлена повною мірою. Натомість результати, що були одержані нами дозволяють ставити питання не стільки про розробку ще однієї теорії в академічній психології, скільки про нову психологію — прикладну. Остання має власну методологію, категорійно-поняттєвий апарат, систему принципів і підходів, хоча й ґрунтується на теоретичних позиціях наукової психології.

1. Абрамова Г.С. Введение в практическую психологию / Г.С. Абрамова. — Екатеринбург: “Деловая книга”, М.: Издательский центр “ACADEMIA”, 1995. — 224 с.

2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Ананьев Б.Г. Избр. психол. труды: В 2-х т. — М.: Педагогика, 1980. — Т.1. — С. 16–178.

3. Балл Г.А. Теория учебных задач. Психолого-педагогический аспект / Г.А. Балл. — М.: Педагогика, 1990. — 184 с.

4. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості / О.Ф. Бондаренко. — Харків: Фоліо, 1996. — 237 с.

5. Выготский Л.С. Исторический смысл психологического кризиса / Л.С. Выготский // Собр. соч.: в 6 т. — М.: Просвещение, 1982. — Т.1. — С. 291–436.

6. Выготский Л.С. К вопросу о педологии и смежных с нею науках / Л.С. Выготский // Педология. — 1931. — №3 (15). — С. 52–58. Электронный ресурс: <http://psychlib.ru/mgppu/periodica/Pedologia071931/VPS-012.HTM>

7. Костюк Г.С. Педология / Г.С. Костюк. – К.: Рад. школа, 1933. – 357 с.
8. Кулагина И.Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: [учебное пособие] / И.Ю. Кулагина, В.Н. Коллюцкий. – М.: ТЦ “Сфера”, при участии “Юрайт-М”, 2001. – 464 с.
9. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики / А.Н. Леонтьев. – 4-е изд. – М.: Ид-во МГУ, 1981. – 584 с.
10. Магнуссон Д. Ситуационный анализ. Эмпирические исследования выходов и ситуаций / Д. Магнуссон // Психологический журнал. – 1983. – Т.4, №2. – С. 28–33.
11. Максименко С.Д. Генезис существования личности: [монография] / С.Д. Максименко. – К.: “КММ”, 2006. – 240 с.
12. Мартынюк И.О. Жизненные цели личности: понятие, структура, механизмы формирования / И.О. Мартынюк. – К.: Наук. думка, 1990. – 120 с.
13. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу. – М.: Ваклер, 1997. – 302 с.
14. Мерлин В.С. Очерк интегрального исследования индивидуальности / В.С. Мерлин. – М.: Педагогика, 1986. – 256 с.
15. Панок В.Г. Методичні підходи до надання психологічної допомоги потерпілим від техногенної катастрофи: [монографія] / В.Г. Панок. – К.: ЦСЕС, 1999. – 106 с.
16. Панок В.Г., Рудь Г.В. Психологія життєвого шляху особистості: [монографія] / В. Г. Панок, Г. В. Рудь. – К.: Ніка-Центр, 2006 – 280 с.
17. Панок В.Г. Практична психологія. Теоретико-методологічні засади розвитку: [монографія] / В.Г. Панок. – Чернівці: Технодрук, 2010. – 486 с.
18. Панок В.Г. Психологічна служба: [навч.-метод. посіб. для студентів і викладачів]; видання друге, стереотипне. – Кам’янець-Подільський: ТОВ Друкарня Рута, 2013. – 328 с.
19. Основи практичної психології: [підручник для студентів ВЗО] / кер. кол. авт. В.Г. Панок; Н. Чепелева, Т. Титаренко [та ін.]. – К.: Либідь, 2006. – 536 с.
20. Панок В.Г. Стратегія розвитку психологічної служби системи освіти України: [метод. посіб.] / В.Г. Панок, І.І. Цушко. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 128 с.
21. Панок В.Г. Психологічна служба вищого навчального закладу (організаційно-методичні аспекти): [метод. посіб.] / В.Г. Панок, В.Д. Острова. – К.: Освіта України, 2010. – 230 с.
22. Панок В.Г. Концепція національної соціально-психологічної служби / В.Г. Панок // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 2–3. – С. 17–27.
23. Панок В.Г. До побудови теоретичних засад української практичної психології / В.Г. Панок // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Проблеми розвивального навчання. – К., 1997. – С. 344–351.
24. Панок В.Г. До питання про методологічні основи практичної психології / В.Г. Панок // Актуальні проблеми психології: Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К.: Нора-Друк, 2001. – Вип. 21. – С. 215–225.
25. Панок В.Г. Проектно-технологічний підхід у професійній діяльності практичного психолога / В.Г. Панок // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка: зб. наук. праць КМПУ ім. Б.Д. Грінченка. – 2005. – № 4. – С. 79–86.
26. Панок В.Г. Psychology in the Ukraine // The Psychologist. – The British Psychological Society. – 2006. – Dec., vol. 19, №12. – P. 730–732. – L. Korrallo.
27. Панок В.Г. Теоретичні здобутки педології і сучасна прикладна психологія / В.Г. Панок // Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – 2007. – Вип. 32. – 518 с. – С. 250–260.
28. Петровский А.В. История и теория психологии / А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – Ростов-на-Дону, 1996. – Т.1. – 464 с.
29. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Жан Пиаже. – М.: Просвещение, 1969. – 659 с.
30. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: [методичний посібник] / З.Г. Кісарчук, Я.М. Омельченко, Г.П. Лазос та ін.; за ред. З.Г. Кісарчук. – К.: ТОВ “Видавництво “Логос”, 2015. – 207 с.
31. Роменець В.А. Історія психології ХХ століття / В.А. Роменець, І.П. Маноха. – К.: Либідь, 1998. – 990 с.
32. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб: Питер, 2002. – 720 с.
33. Ткаченко О.М. Принципи, категорії і методологічні проблеми психології / Олександр Ткаченко // Психологія і суспільство. – 2009. – №1. – С. 45–133.
34. Фрадкин Ф.А. Педология: мифы и действительность / Ф.А. Фрадкин. – М.: Просвещение, 1991. – 126 с.
35. Франкл В. Человек в поисках смысла / Виктор Франкл. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
36. Фрейд З. Вступ до психоаналізу / Зигмунд Фрейд. – К.: Основа, 1998. – 709 с.
37. Фромм Э. Иметь или быть / Эрих Фромм. – К.: Ніка-Центр, 1998. – 400 с.
38. Фурман А.В. Вітакультурне обґрунтування практичної психології / Анатолій В. Фурман // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – №4. – С. 9–13.
39. Фурман А.В. Вступ до шкільної практичної психології: [монографія] / Анатолій В. Фурман. – К.: Донецьк: Ровесник, 1993. – 52 с.
40. Фурман А.В. Діагностичний напрям змістовлення діяльності психологічної служби університету / Анатолій В. Фурман, Тетяна Надвичина // Психологія і суспільство. – 2014. – №3 (57). – С. 69–101.
41. Фурман А.В. Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі: [монографія] / А.В. Фурман, С.К. Шандрук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 272 с.
42. Фурман А.В. Психологічна служба університету: від моделі до технології / Анатолій В. Фурман, Тетяна Надвичина // Психологія і суспільство. – 2013. – №2. – С. 80–104.
43. Чепелева Н.В. Наративні психотехнології / [Чепелева Н.В., Смольсон М.Л., Шиловська О.М., Гуцол С.Ю.]; Н.В. Чепелева (заг. ред.). – К.: Главник, 2007. – 144 с. – (Серія “Психологічний інструментарій”).
44. Эткинд А.М. Эрос невозможного. История психологического анализа в России / А.М. Эткинд. – СПб.: Медуза, 1993. – 464 с.

45. Ярошевский М.Г. История психологии / М.Г. Ярошевский. – М.: Мысль, 1996. – 586 с.

46. Яценко Т.С. Основы глубинной психокорекции: феноменология, теория і практика: [навч. посіб.] / Т.С. Яценко. – К.: Вища школа, 2006. – 382 с.

47. Back K.W. Perception of self and the study of whole life / K.W. Back, J.D. Morris. – In: Normal aging II. Reports from the Duke Longitudinal Studies, 1970-1973 / Ed. by E. Palmore. – Durham: Duke Univ. press, 1974. – P. 216–221.

48. Cottle T.J. The present of things future / T.J. Cottle, S.L. Klineberg. – New York: The Free Press, 1974. – 290 p.

49. Kelly H.H. The processes of causal attribution / H.H. Kelly // Amer. Psychol. – 1973. – N2, February. – P. 107–128.

50. Miller D.T. Effects of temporal perspective on the attribution process / T.D. Miller, C.A. Porter // J. Pers. Soc. Psychol. – 1980. – T.39, N4. – P. 532–541.

51. Socialization and the life cycle / Ed. by P.L. Rose. – New York: St. Martin's press, 1979. – 411 p.

52. Weinstein N.D. Unrealistic optimism about future life events / N.D. Weinstein. – J. Pers. Soc. Psychol. – 1980. – T.39, N5. – P. 806–820.

REFERENCES

1. Abramova G.S. Vvvedeniye v prakticheskuyu psihologiju / G.S. Abramova. – Ekaterinburg: "Djelovaja kniga", M.: Izdatel'skij cjeht "ACADEMIA", 1995. – 224 s.

2. Anan'jev B.G. Chjelovjek kak prjedmjet poznaniya / Anan'jev B.G. Izbr. psihol. trudy: V 2-h t. – M.: Pjdagogika, 1980. – T.1. – S. 16–178.

3. Ball G.A. Tjeorija uchjebnyh zadach. Psihologopjdagogicheskij aspjeht / G.A. Ball. – M.: Pjdagogika, 1990. – 184 s.

4. Bondarenko O.F. Psihologichna dopomoga osobystosti / O.F. Bondarenko. – Harkiv: Folio, 1996. – 237 s.

5. Vygockij L.S. Istoricheskij smysl psihologicheskogo krizisa / L.S. Vygockij // Sobr. soch.: u 6 t. – M.: Prosvjeschenije, 1982. – T.1. – S. 291–436.

6. Vygockij L.S. K voprosu o pjedologii i smjezhnyh s njeju naukah / L.S. Vygockij // Pjedologija. – 1931. – №3 (15). – S. 52 – 58. Eljehtronnij rjesurs: <http://psychlib.ru/mgppu/pjedorica/Pjedologia071931/VPS-012.HTM>

7. Kostjuk G.S. Pjedologija / G.S. Kostjuk. – K.: Rad. shkola, 1933. – 357 s.

8. Kulagina I.Ju. Vozrastnaja psihologija: Polnyj zhiznjennyj cikl razvtija chjelovjeka: [uchjebnoje posobije] / I.Ju. Kulagina, V.N. Koljuckij. – M.: TC "Sfjera", pri uchastii "Jurajt-M", 2001. – 464 s.

9. Ljeont'jev A.N. Probljemy razvitija psihiki / A.N. Ljeont'jev. – 4-je izd. – M.: Id-vo MGU, 1981. – 584 s.

10. Magnusson D. Situacionnyj analiz. Empiricheskije issljedovanija vyhodov i situacij / D. Magnusson // Psihologicheskij zhurnal. – 1983. – T.4, №2. – S. 28–33.

11. Maximjenko S.D. Gjenjezis suschjestvovanija lichnosti: [monografija] / S.D. Maximjenko. – K.: "KMM", 2006. – 240 s.

12. Martynjuk I.O. Zhiznjennye cjeli lichnosti: ponjatije, struktura, mjehanizmy formirovanija / I.O. Martynjuk. – K.: Nauk. dumka, 1990. – 120 s.

13. Maslow A. Psihologija bytija / A. Maslow. – M.: Vakiljer, 1997. – 302 s.

14. Mjerlin V.S. Ochjerk intjegrал'nogo issljedovanija individual'nosti / V.S. Mjerlin. – M.: Pjdagogika, 1986. – 256 s.

15. Panok V.G. Mjetodychni pidhody do nadannja psihologichnoyi dopomogy potjerpilym vid tjehtnogjennoyi katastrofy: [monografija] / V.G. Panok. – K.: CSEP, 1999. – 106 s.

16. Panok V.G., Rud' G.V. Psihologija zhyttjevogo shljahu osobystosti: [monografija] / V. G. Panok, G. V. Rud'. – K.: Nika-Cjentr, 2006 – 280 s.

17. Panok V.G. Praktichna psihologija. Tjeorjetikomjetodologichni zasadi rozvitku: [monografija] / V.G. Panok. – Chjernivci: Tjehtnodruk, 2010. – 486 s.

18. Panok V.G. Psihologichna sluzhba: [навч.-mjetod. posib. dlja studjektiv i vkladachiv]; vydannja drugje, stjerjeotipnje. – Kam'janec'-Podil's'kyj: TOV Drukarnja Ruta, 2013. – 328 s.

19. Osnovy praktychnoyi psihologiji: [pidruchnik dlja studjektiv VZO] / kjer. kol. avt. V.G. Panok; N. Chjepjelyeva, T. Titarjenko [ta in.]. – K.: Libid', 2006. – 536 s.

20. Panok V. G. Stratjegija rozvitku psihologichnoyi sluzhby systjemy osvity Ukrajiny: [mjetod. posib.] / V.G. Panok, I.I. Cushko. – K.: Nika-Cjentr, 2004. – 128 s.

21. Panok V. G. Psihologichna sluzhba vyschogo navchal'nogo zakladu (organizacijno-mjetodychni aspjehti): [mjetod. posib.] / V.G. Panok, V.D. Ostrova. – K.: Osvita Ukrajini, 2010. – 230 s.

22. Panok V.G. Koncepcija nacional'noyi social'no-psihologichnoyi sluzhby / V.G. Panok // Pjdagogika i psihologija. – 1994. – № 2–3. – S. 17–27.

23. Panok V.G. Do pobudovi tjeorjetichnyh zasad ukrajyn's'koyi praktichnoyi psihologiji / V.G. Panok // Zbirnik naukovih prac' Institutu psihologiji im. G.S. Kostjuka APN Ukrajini. Probljemi rozvival'nogo navchannja. – K., 1997. – S. 344–351.

24. Panok V.G. Do pytannja pro mjetodologichni osnovi praktychnoyi psihologiji / V.G. Panok // Aktual'ni probljemy psihologiji: Naukovi zapysky Institutu psihologiji im. G.S. Kostjuka APN Ukrajini. – K.: Nora-Druk, 2001. – Vip. 21. – S. 215–225.

25. Panok V.G. Projektno-tjehtnologichnyj pidhid u profjesijnij dijal'nosti praktychnogo psihologa / V.G. Panok // Pjdagogichna osvita: tjeorija i praktika. Psihologija. Pjdagogika: zb. nauk. prac' KMPU im. B.D. Grinchenka. – 2005. – № 4. – S. 79–86.

26. Panok V.G. Psychology in thje Ukrainje // Thje Psychologist. – Thje British Psychological Socijety. – 2006. – Djec., vol. 19, №12. – P. 730–732. – L. Korallio.

27. Panok V.G. Tjeorjetichni zdotuky pjedologii i suchasna prikladna psihologija / V.G. Panok // Naukovi zapysky Institutu psihologiji im. G. S. Kostjuka APN Ukrajini. – 2007. – Vip. 32. – S. 518 s. – S. 250–260.

28. Pjetrovskij A.V. Istorija i tjeorija psihologii / A.V. Pjetrovskij, M.G. Jaroshjevskij. – Rostov-na-Donu, 1996. – T.1. – 464 s.

29. Piazhje Zh. Izbrannyje psihologicheskije trudy / Zhan Piazhje. – M.: Prosvjeschenije, 1969. – 659 s.

30. Psihologichna dopomoga postrazhdalym vnaslidok krizovyh travmatichnyh podij: [mjetodichnij posibnik] / Z.G. Kisarchuk, Ja.M. Omjel'chenko, G.P. Lazos ta in.; za rjed. Z.G. Kisarchuk. – K.: TOV "Vidavnictvo "Logos", 2015. – 207 s.

31. Romjenec' V.A. Istorija psihologiyi XX stolittja / V.A. Romjenec', I.P. Manoha. – K.: Libid', 1998. – 990 s.
32. Rubinshtejn S.L. Osnovy obschjej psihologii / S.L. Rubinshtejn. – SPb: Pitjer, 2002. – 720 s.
33. Tkachjenko O.M. Priyncypy, katjehoriyi i mjetodologichni probljemy psihologiyi / Oljexandr Tkachjenko // Psihologija i suspil'stvo. – 2009. – №1. – S. 45–133.
34. Fradkin F.A. Pjedologija: mify i dejstvitel'nost' / F.A. Fradkin. – M.: Prosvjeschjenije, 1991. – 126 s.
35. Frankl V. Chjelovjek v poiskah smysla / Viktor Frankl. – M.: Progrjess, 1990. – 368 s.
36. Freud Z. Vstup do psyhoanalizu / Zigmund Freud. – K.: Osnova, 1998. – 709 s.
37. Fromm E. Imjet' ili byt' / Erih Fromm. – K.: Nika-Cjentr, 1998. – 400 s.
38. Furman A.V. Vitakul'turnje obruntuvannja praktychnoy psihologiyi / Anatolij V. Furman // Praktychna psihologija i social'na robota. – 2003. – №4. – S. 9–13.
39. Furman A.V. Vstup do shkil'noyi praktychnoy psihologiyi: [monografija] / Anatolij V. Furman. – K.-Donjec'k: Rovjesnik, 1993. – 52 s.
40. Furman A.V. Diagnostychnij naprjam uzmistovljennja dijəl'nosti psihologichnoyi sluzhbi univjersytjetu / Anatolij V. Furman, Tjetjana Nadvinichna // Psihologija i suspil'stvo. – 2014. – №3 (57). – S. 69–101.
41. Furman A.V. Organizacijno-dijəl'nisni igri u vischij shkoli: [monografija] / A.V. Furman, S.K. Shandruk. – Tjernopil': TNEU, 2014. – 272 s.
42. Furman A.V. Psychologichna sluzhba univjersitjetu: vid modjeli do tjechnologiyi / Anatolij V. Furman, Tjetjana Nadvynichna // Psihologija i suspil'stvo. – 2013. – №2. – S. 80–104.
43. Chjepjelyeva N.V. Naratyvni psyhotjechnologiyi / [Chjepjelyeva N.V., Smul'son M.L., Shilovs'ka O.M., Gucol S.Ju.]: N.V. Chjepjelyeva (zag. rjed.). – K.: Glavnik, 2007. – 144 c. – (Sjerija "Psychologichnij instrumjentarij").
44. Etkind A.M. Eros njevozmoznogo. Istorija psihoanaliza v Rossii / A.M. Etkind. – SPb.: Mjeduza, 1993. – 464 s.
45. Jaroshjevskij M.G. Istorija psihologii / M.G. Jaroshjevskij. – M.: Mysl', 1996. – 586 s.
46. Jacjenko T.S. Osnovy glybynnoyi psyhokorjekciyi: fjenomjenologija, tjeorija i praktika: [navch. posib.] / T.S. Jacjenko. – K.: Vyscha shkola, 2006. – 382 s.
47. Back K.W. Pjerception of sjelf and thje study of wholje lifje / K.W. Back, J.D. Morris. – In: Normal aging II. Rjeports from thje Dukje Longitudinal Studijes, 1970-1973 / Ed. by E. Palmorje. – Durham: Dukje Univ. prjess, 1974. – P. 216–221.
48. Cottlje T.J. Thje prjesjent of things futurje / T.J. Cottlje, S.L. Klinjebjerg. – Njew York: Thje Frjeje Prjess, 1974. – 290 p.
49. Kjelly H.H. Thje procjessjes of causal attribution / H.H. Kjelly // Amjer. Psychol. – 1973. – N2, Fjebruary. – P. 107–128.
50. Milljer D.T. Effjects of tjemporal pjerspjektivje on thje attribution procjess / T.D. Milljer, C.A. Portjer // J.Pjers.Soc.Psychol. – 1980. – T.39, N4. – P. 532–541.
51. Socialization and thje lifje cyclje / Ed. by P.L. Rosje. – Njew York: St. Martin's prjess, 1979. – 411 p.
52. Wjeinstjejn N.D. Unrjealistic optimism abowt futurje lifje jevjents / N.D. Wjeinstjejn. – J. Pjers. Soc. Psychol. – 1980. – T.39, N5. – P. 806–820.

АНОТАЦІЯ

Панок Віталій Григорович.

Теоретичне обґрунтування прикладної психології.

Дослідження присвячено актуальній проблемі визначення теоретико-методологічних засад розвитку прикладної психології в Україні. Воно здійснено з позицій системно-структурного та історичного підходів, а також на засадах принципів наукового проектування організаційно-функціональних моделей діяльності психологічних служб. Окреслено методологічні вектори дослідження явища психологічної практики, розрізнення прикладної, науково-академічної, позанаукової і побутової гілок психології, визначено роль і місце прикладної психології у системі психологічного знання і суспільної практики. Суто практичне застосування одержаних результатів знайшло відображення у розробці та емпіричному втіленні організаційно-функціональних моделей, принципів і методичного забезпечення діяльності психологічних служб та у моделі професійної підготовки практичних психологів.

Ключові слова: академічна психологія, прикладна психологія, психологічна практика, психологічна служба, практичний психолог, психотехніка, принципи, категорії, методологія, психологічна технологія, професійна підготовка.

АННОТАЦИЯ

Панок Виталий Григорьевич.

Теоретическое обоснование прикладной психологии.

Исследование посвящено актуальной проблеме определения теоретико-методологических основ развития прикладной психологии в Украине. Оно осуществлено с позиций системно-структурного и исторического подходов, а также на основании принципов научного проектирования организационно-функциональных моделей деятельности психологических служб. Очерчены методологические векторы исследования явления психологической практики, различения практической, научно-академической, вне-научной и бытовой психологии, определены роль и место прикладной психологии в системе психологического знания. Описана специфика деятельности психологических служб как организационных структур осуществления психологической практики. В витое теоретически обоснованы три периода развития прикладной психологии в Украине в XX веке и шесть этапов развития психологических служб. Определено содержательное наполнение и система принципов этой ветви психологии и соответствующей профессиональной практики. Констатировано, что специфика разных типов психологического знания обуславливает специфику принципов, на которых она строится, а методологической единицей в прикладной психологии следует рассматривать психологическую технологию как взаимосвязанную систему методов, методик и приемов особой практической деятельности. Практическое применение теоретических принципов развития прикладной психологии нашло свое отображение в разработке и эмпирическом воплощении организационно-функциональных моделей, принципов и мето-

дического обеспечения деятельности психологической службы системы образования, других ведомственных психологических служб и в модели профессиональной подготовки практических психологов в системе высшего образования Украины.

Ключевые слова: академическая психология, прикладная психология, психологическая практика, психологическая служба, практический психолог, психотехника, принципы, категории, методология, психологическая технология, профессиональная подготовка.

ANNOTATION

Panok Vitaliy.

The theoretical substantiation of practical psychology.

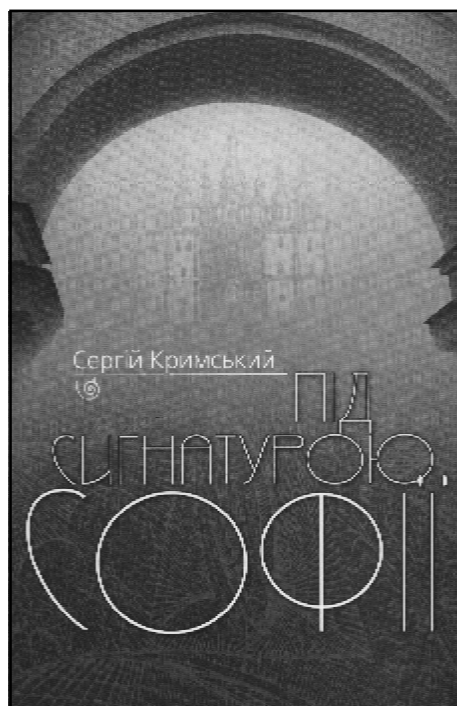
Research is devoted to the actual problem of determining the theoretical-methodological foundations of development applied psychology in Ukraine. It is implemented from the position of system-structural and historical approaches and

also based on principles of scientific designing organizational-functional models of activity psychological services. Outlined methodological vectors of study the phenomenon of psychological practice, the distinction of applied, scientific-academic, non-scientific and household branches of psychology, determined the role and place of applied psychology in the system of psychological knowledge and social practice. Purely practical application of received results found a reflection in the development and empirical implementation of organizational-functional models, principles and methodic provision of activity psychological services and in a model of professional training practical psychologists.

Key words: academic psychology, applied psychology, psychological practice, psychological service, practical psychologist, psychotechnique, principles, categories, methodology, psychological technology, professional training.

Надійшла до редакції 27.04.2015.

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

Кримський С.Б.

Під сигнатурою Софії / Сергій Борисович Кримський. — К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. — 367 с.

Книжка є результатом вивчення шляхів самотворення людини в контекстах духу, долі, локально-національних цивілізацій, тих можливостей, що відкриває українська культура. Орієнтиром дослідження стала концепція софійності, що була залучена греко-слов'янською православною цивілізацією як принцип мудрості буття, святості рідної землі, "радісного художества", творчості, архетипу українського менталітету. У книзі висвітлюються питання національного відродження України, особливостей перехідних процесів, характеристик української ментальності, в тому числі настанов кордоцентризму, персоналізму, софійності, онтологічного оптимізму, буттєвої етики, архетипу Слова та парадигми бароко.